№ 204 ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 15 1902 ԿԻՐԱԿԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 15 № 204

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Երկուշաբթի, սեպտեմբերի 16-ին, հանգուցեալ

ԳԷՈՐԳ ԵՒԱՆԳՈՒԼԵԱՆՑԻ

մահվան տարեդարձի օրը հոգեհանգիստ կը կատարվի Վանքի աւագ եկեղեցում, որի մասին հանգուցեալի որդիքը՝ Գրիգոր եւ Լեւոն Եւանգուլեանցները յայտնում են ազգականներին եւ ծանօթներին։ Հոգեհանգիստը կը սկսվի ժամի մէկին։ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Բրէագէտների միջազգային ժողովը. Մատենագրութիւն. Նամակ Շուշուց. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հ. Արսէն վ. Այտընեան։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Այսօր, ընթերցող, ես ձեզ հետ օրվայ նորութեան մասին չը պիտի խօսեմ։ Դա այն նորութիւնն է, որ Ներսիսեան դպրոցում այլ եւս տեսչական հարց չը կայ։ Ստիպված եմ մի ուրիշ անգամի թողնել այդ հարցը։ Այսօր ես ինձ թոյլ կը տամ նորից դիմել թունաւոր, վնասակար մամուլին եւ ձեզ մի անգամ էլ կը մտցնեմ վրացի ազգամոլների բանակը։

Ինչն է ինձ ստիպում այսպէս անել։

Ինձ մօտ արդէն բաւական նիւթ կայ հաւաքված «Իվերիայի» հայակերական քաջագործութիւններից, եւ ես խոստանում եմ շուտով ներկայացնել ձեզ զառանցանքների ու երեխայութիւնների մի շատ հարուստ փունջ, որ—հաւատացած եմ—շատ պիտի ծիծաղեցնէ ձեզ։ Բայց վերջին րոպէին իմ ձեռքը ընկաւ իվերիականների մի այնպիսի արարմունքը, որ արդէն ծիծաղ չէ շարժում, այլ կարող է միայն նողկանք պատճառել ամեն մի ազնիւ մարդուն, լինի նա վրացի, լեհ թէ ռուս։ Ահա այդ մասին կը լինի իմ այսօրվայ խօսքը։

Իմ նախընթաց զրոյցներից դուք գիտէք, որ մի ռուս հեղինակ հրատարակել է մի մեծ գիրք կովկասեան ազգերի մասին։ Այդ գրքի մէջ, ինչպէս գիտէք, զանազան ազգութիւնների կողմից վկայութիւններ են բերված, եւ այդ բոլոր վկայութիւնները համարեա միայն հայերի մասին են։ Վրացին ու թիւրքը, եթէ յիշում էք, Աստուծու պատիժ են համարում հային եւ ամեն տեսակ զզուելի զրպարտութիւններ են թափում հայերի գլխին, սկսած ամենափոքր յանցանքներից մինչեւ նոյն-իսկ պետական անհաւատարմութիւնը։ Երեւի յիշում էք եւ այն, որ «Իվերիան», թարգմանելով իմ զրոյցը, պատասխանել էր ինձ, բայց վերջացրել էր իր պատասխանը նրանով, թէ հայերն ու վրացիները եղբայրներ են, նոյն-իսկ մի ծագում ունեն, պիտի համերաշխ ապրեն եւ այլն եւ այլն։

Այդ բառերը, ինչպէս երեւում է վրաց լրագրի յետագայ գրուածքներից, լոկ բառեր էին, լոկ դատարկ հնչիւններ։ Եւ դրա ապացոյցը այն մատենագրական յօդուածն է, որ տպվեց «Իվերիայի» մէջ վերոյիշեալ ռուսերէն գրքի մասին։ Վրաց ազգամոլները, ինչ խօսք, հիացած են այդ գրքից։ Եւ «Իվերիան» խորհուրդ է տալիս ամեն մէկին, որ ուզում է ծանօթանալ այստեղի ժողովուրդների հետ, կարդալ այդ գիրքը։ Ինչպէս խորհուրդ չը տալ, ինչպէս չուրախանալ, քանի որ հայերի մասին այնքան սարսափելի բաներ են պատմվում։

Ահա գրքի հեղինակ Կանադէեվը գրել է այսպիսի մի բան։ Մի ժամանակ ռուս հայակեր լրագիրները աղաղակում էին, թէ հայերը քարտէզ ունեն՝ ուր Հայաստանի սահմանները տարածվում են մինչեւ Դոն գետը։ Կանադէեվը այդ բանը մտցրել է իր գրքի մէջ. ինչպէս չը մտցնէր, քանի որ պէտք էր ցոյց տալ, թէ ինքը շատ լաւ է ճանաչում կովկասեան ազգերը, գիտէ թէ ինչեր են կատարվում մեր երկրում։ Բայց դեռ թողնենք Կանադէեվին։ Այս առասպելական քարտէզի պատմութիւնը մանաւանդ շատ դուր է եկել «Իվերիայի» հայրենասէր սրտին։ Հայաստան մինչեւ Դոն գետը... Բայց դա նշանակում է, թէ ուրեմն, Վրաստանն էլ պիտի մտնէ այդ Հայաստանի մէջ։ Երեւակայում էք վրացի ազգասէրների սարսափը։ Եւ «Իվերիան» ասում է.

«Ըստ այս քարտէզների՝ Հայաստան են կազմում բացի Թիւրքիայի Փոքր-Ասիայից, ամբողջ Վրաստանը եւ Հիւսիսային Կովկասը մինչեւ Դոն գետը։ Գիրքը կարդացէք, բայց մի հարցնէք այն, թէ այսպիսի քարտէզներով ումն են յիմարացնում նրանց նկարող-հրատարակողները, իրանց թէ լուսաւորված մարդկութիւնը։ Չեղաւ, ու այսպէս կոչված հայ գիտնականները մինչեւ օրս չը հասկացան, որ սուտը կարճ ոտներ ունի, որ ստութեամբ երբէք չի շինվի ոչ մի երկիր. եթէ սուտով աշխարհ շինվելիս լինէր՝ մինչեւ հիմա ըստ Մ. Խորենացու ստութեան, որ ամենաքիչը ասելու լինենք՝ հինգ անգամ գոնէ յարութիւն կառնէր Հայաստանը։ Պարոններ եւ եղբայրներ, եթէ ստութեամբ գետը անցնելու եւ գիւղ գցելու լինէք՝ մի տան տեղ չը տաք մեզ»։

Այնտեղ, ուր ծայրայեղ տգիտութիւնն է վճռում հարցեր, այնտեղ, ուր գծրախտ չարամտութիւնն է մարդկանց միակ ղեկավարը, այնտեղ եւ միայն այնտեղ կարելի է այսպիսի բան գրել։ Թթու ու քացախ դրած ազգամոլութիւնը «Իվերիայի» բերանով հաստատում է իբրեւ սրբութիւն սրբոց, թէ կայ այդպիսի քարտէզ, ծաղրում է հայ գիտնականներին, քարոզներ ու խրատներ է տալիս նրանց։ Բայց հարցրէք. տեսե՞լ է նա այդպիսի քարտէզ։—Ո՛չ։ Կարո՞ղ է ապացուցանել, թէ երբեւիցէ այդպիսի վիթխարի, լեռնացած յիմարութիւն հրապարակ է եկել հայերի մէջ։—Դարձեալ ոչ։ Չը կայ այդպիսի քարտէզ, չէ եղել եւ չի լինի։ Դա մի զզուելի սուտ է, դա մի հրէշաւոր առասպել է, որ հնարել է չը գիտենք որ դժոխքի որդին, տարածել են ստախօսները եւ Կանադէեվների գեղեցիկ սեփականութիւնն է դարձել՝ հեղինակ դառնալու, մեծամեծ հարցեր վճռելու համար...

Դարձնելով մեր խօսքը իվերիականներին, մենք բացարձակ, հրապարակով ասում ենք. դուք սուտ էք խօսում, պարոններ։ Եւ եթէ չէք ուզում ստախօսի անուն ստանալ, շնորհ արէք, հաստատեցէք, թէ երբեւիցէ գոյութիւն է ունեցել մի քարտէզ, ուր Վրաստանը, Հիւսիսային Կովկասը մինչեւ Դոն գետը Հայաստան են կոչված։ Դուք կարող էք ասել, թէ կարդացել էք այդ բանը գրքի մէջ։ Այո՛, դուք կարդացել էք, ճիշտ է։ Բայց ո՞ւր է ձեր բարեխղճութիւնը, ո՞ւր է ձեր ազնւութիւնը։ Դուք տեսնում էք, որ այդ գրքի իւրաքանչիւր տողից ծայրայեղ կատաղութիւն է ծլլում հայերի դէմ. դուք տեսնում էք, որ այդ քարտէզի առասպելը առնուազն անհաւանական պէտք է թւալ ամեն մի խելքը գլխին մարդուն։ Եւ ինչ արիք դուք։ Գոնէ բաւականանայիք յիշատակելով, թէ մի այդպիսի պատմութիւն կայ գրքի մէջ։ Բայց դուք ամենաթեթեւ կասկած անգամ չունիք՝ որ կայ այդպիսի քարտէզ։ Ինչո՞ւ։ Գտել էք այդ քարտէզը, ունիք դուք ձեռքի տակ որեւէ փաստ, թէ նա գոյութիւն ունեցել է երբեւիցէ։

Տեսնո՞ւմ էք, ընթերցող, ինչ հրաշալի, սրտակից եղբայր է եղել «Իվերիան»։ Կեղծաւորութեան դարում ենք ապրում. կարելի է հնչեցնել գեղեցիկ ձայն արձակող բառեր, կարելի է լաւ լաւ բաներ արտասանել եւ միեւնոյն ժամանակ այնպիսի հորթային հրճուանքի հասնել ամեն մի տխմար առասպելից, որ յօրինում են զանազան մարդակերներ մեր մասին։

Վրացի ազգամոլների համար կասկած չը կայ, որ հայ գիտնականներն են գծել եւ հրատարակել քարտէզը։ Եւ նրանք խրատում են հայ գիտնականներին, ամաչեցնում են նրանց, ասում են թէ ստերով բան չի դառնայ։ Բայց հայ գիտնականը կարող է ամենեւին չը վրդովվել այս թեթեւամիտ ճղաւոցներից։ Հայ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. ԱՅՏԸՆԵԱՆ

(Անձնական յիշողութիւններ)

I

1892-ին հեռաւոր Բաթումի նահանգից 9 տարեկան մի երեխայ գալիս էր Կ. Պոլիս իր հօր հետ եւ առաջնորդված մի ծերունի կարնեցի վարդապետից, որ իր հօր ուսուցիչն էր եղել, մտնում էր Գանկալթիի Մխիթարեան վարժարանը, որի տեսուչն էր այն ժամանակ Հ. Արսէն վ. Այտընեան։ Քննութիւնից յետոյ երեխան ընդունվում էր անմիջապէս առաջին դասատունը։ Վարժարանը գիշերօթիկ էր, ընդ ամենը 40 պանսիոնէր—աշակերտներով։

Ուսումնարանի փակ կեանքը, այն նոր եւ կատարելապէս տարբեր շրջանն ու ռէժիմն, որին այդ երեխան ենթարկվել էր, անտանելի են դառնում նրա համար, եւ նա հէնց մի քանի օրից յետոյ գլխաբաց փախչում է պանսիոնից, առանց ոչ ոքից նկատվելու։ Փնտռում են ամեն կողմ, ընդարձակ պարտէզի ամեն անկիւնը. Այտընեան անձամբ քննում է նոյն-իսկ տան եւ պարտէզի մէջի ջրհորները, վախենալով, որ երեխան անզգուշութեամբ մէջը ընկած լինի. բայց ոչ մի տեղ չէ գտնվում։

Դիւրին է երեւակայել խեղճ տեսչի դրութիւնը։ Ընդունել իր վրա՝ հեռու երկրից եկած մի երեխայի հսկողութիւնն եւ յանկարծ նրան բոլորովին կորցնել... Այդ օրը նա այն աստիճան անհանգիստ է լինում, որ ծառաներին վազեցնում է ամեն կողմ քաղաքից դուրս եւ դրանով էլ չը բաւականանալով՝ ինքն եւս դուրս է գալիս անձամբ որոնելու եւ յայտնելու ուր հարկն էր։ Մինչ այս մինչ այն՝—երեխան մի շունչով՝ իր համար անծանօթ ահագին քաղաքի մի ծայրից մինչեւ միւսը վազելով, գնացել գտել էր իր հօրը, որ իր ճանապարհորդական պատրաստութիւններն էր տեսնում հայրենիք դառնալու։ Սա՝ երկար ջանքերից յետոյ վերջապէս համոզում է երեխային վերադառնալ պանսիոն, եւ միասին գալիս էին յետ, երբ վարժարանից 2 վերստ հեռու պատահում են Այտընեանին, որ այլայլած եւ մտախոհ դիմում էր վերոյիշեալ կարնեցի վարդապետի տունը, տխուր իրողութիւնը նրան հաղորդելու։

Այս անակնկալ պատահումը նրա յուսահատութիւնը փոխում է սաստիկ խնդութեան. նա գրկում է երեխային եւ նրա սիրտը գրաւելու համար սկսում է շոյել, գովել եւ միեւնոյն ժամանակ հօրը յանդիմանել, որ չը լինի թէ ծեծած լինի նրան... Երեխան վերադառնում է ուսումնարան, բայց միշտ հաստատ այդ՝ իր համար խորթ շրջանից հեռանալու մաքի վրա՝ դրանից յետոյ մի շաբաթվայ ընթացքում 2 անգամ եւս փորձում է փախչել. սակայն տեսուչն էլ իր կողմից հսկում էր եւ 2 անգամ էլ նրան բռնում են ծառաները եւ փողոցից բերում ներս։

—«Իզուր ես մտածում փախչել, ասում է նրան Այտընեան. հայրդ քեզ յանձնել է ինձ, եւ դու պէտք է անպատճառ մնաս այստեղ ինձ մօտ, դաստիարակվես իմ հսկողութեան տակ»։ Եւ երեխան մնում է՝ այնուհետեւ ամբողջովին նուիրված իր ուսման։ Այտընեան այլ եւս երբէք նրանից առիթ չէ ունեցել դժգոհ լինելու, բացի մի անգամից, երբ այդ նախկին երեխան՝ տասնեակ տարի յետոյ «Մշակի» էջերում փառաբանում էր իր տեսչին... Այտընեան յատուկ նամակով թախանձագին խնդրել էր՝ դադարել լրագրութեան մէջ չարունակ նրան գովելուց... Այս եւ սրա նման դէպքերում Այտընեան ցոյց է տուած իր մեծ դաստիարակչական հմտութիւնը՝ գրաւելով ամենաանզուսպ երեխաների սիրտն ու սիրեցնելով նրանց՝ ուսումն ու կրթութիւնը։

Վարժարանում նա զբաղված էր ի մէջ այլոց հայերէնի եւ առանձնապէս քերականութեան դասերով նախ աշխարհաբարի եւ ապա գրաբարի։ Պէտք էր տեսնել, թէ ինչպէս յափշտակվում էր նա, երբ մեզ բացատրում էր ոչ միայն հայերէն, այլ եւ օտար լեզուների քերականական կանոններն եւ միմեանցից ունեցած տարբերութիւնները։ Ինքը՝ նշանաւոր լեզուագէտ, շատ անգամ, դասերից ազատ ժամանակ, բարձր դասարանների աշակերտներին բացատրում էր այս կամ այն օտար լեզուի նրբութիւնները եւ քննադատում էր զանազան քերականութեան դասագրքերի մէջ գտած պակասութիւնները։ Հիմնաւորապէս գիտէր նա մանաւանդ ֆրանսերէն լեզուն եւ մի օր մանրամասն քննելով մեր ձեռքն եղած Noel et Chapsal-ի քերականութիւնը, նա եկաւ այն եզրակացութեան, թէ ֆրանսացիք լաւ քերական (քերականութեան դասագրքի հեղինակ) չունին։ Բայց նա առանձնապէս յարձակվում էր մեր թրքերէն լեզուի քերականութեան դասագրքի վրա, որը միասին աշխատութեամբ կազմել էին Մէհմէդ-Ֆուադ եւ Ահմէդ-Ջէվդէտ թուրք հեղինակները։ Այս դասագիրքը նոր գրական թրքերէնի կանոնների հետ հիւսված աւանդում էր նաեւ պարսկերէնի եւ առանձնապէս արաբերէնի քերականութիւնը։ Դասագիրքը որոշ բաժանումներ չունէր եւ ըստ արեւելեան լեզուի հին սովորութեան ոչ տողադարձութիւն ունէր, ոչ կէտադրութիւն, այլ կարծես մի անվերջանալի ֆրազա լինէր գրքի սկզբից մինչեւ վերջը։—Պէտք է ասած, որ թիւրք հեղինակների միտքն ուղիղ էր. որովհետեւ թրքերէն լաւ սովորելու համար անհրաժեշտ էր պարսկերէն եւ արաբերէն լեզուների կազմութեան հետ էլ եթէ ոչ հիմնաւորապէս՝ գէթ բաւականաչափ ծանօթանալ. բայց դասագրքի նիւթական ձեւն եւ աւանդութեան եղանակն անտանելի էին։

Այտընեան վերցրել էր իմ ձեռքն եղած մի օրինակն եւ նրա էջերի, կողերի վրա իր դիտողութիւններով ուղղել եւ պարզաբանել էր թէ բուն թրքերէնի եւ թէ արաբերէնի մասերը։ Աւելորդ է ասել, որ դեռ եւս մաքուր պահված մնում է ինձ մօտ այդ հետաքրքրական դասագիրքն, Այտընեանի ձեռքով տեղ-տեղ պարզաբանված։

Երբ թուրք լեզուի մէջ արդէն բաւական առաջացել էինք, որքան յիշում եմ Այտընեանի թելադրութեամբ եւ նրա ցուցումներից առաջնորդված՝ տեսչի օգնական հ. Ղեւոնդ վ. Ցօվնանեան, որ նոյնպէս քաջ հմուտ էր թրքերէնի եւ արաբերէնի, կազմեց յատուկ՝ արաբերէնի քերականութիւն, որի ձեռագրից նա դասախօսում էր մեզ։ Հ. Ցօվնանեան բազմահմուտ մատենագիր էր եւ նոյնպէս լեզուագէտ։ Նա յօրինել է բացի բազմաթիւ երկասիրութիւններից՝ ի միջի այլոց եւ հայերէն—ֆրանսերէնի մի ընդարձակ քերականութիւն, որ երրորդ տպագրութիւն ունի արդէն։ Հանգուցեալը իր մահվան վերջին տարիներում պարապում էր հին ժողովրդական հայերէնի (հետազօտութիւնք նախնեաց ռամկօրէնին) եւ հայ ժողովրդական բժշկարանների ուսումնասիրութեամբ, որոնք պարբերաբար տպվում էին «Հանդէս Ամսօրեայում»։ Այս ուսումնասիրութիւնները

գիտնականը—եւ ոչ միայն գիտնականը, այլ եւ ամեն մի հայ—դեռ չէ հասել այն սոսկալի դժբախտութեան, այն խելագարութեան, որ Հայաստան անուանէ բոլոր երկիրները մինչեւ Դոն գետը: Եւ մեզանից ամեն մէկը կարող է ասել «Իվերիայի» չօլինխատներին. ո՞վ է սուտ խօսում, պարոններ, մենք թէ դուք: Եւ դուրս կը գայ, իբրեւ օրվայ պէս պարզ ճշմարտութիւն, որ սուտ, եւ անամօթ սուտ են ասում հէնց նրանք, որոնք խրատ են տալիս ուրիշներին սուտ չը խօսել:

Այսպէս ահա, դուք տեսնում էք, որ «Իվերիայի» սաստիկ գիտուն, սաստիկ մեծիմաստ խմբագրութիւնը վերջապէս կարողացել է մի լաւ ծեծել իրան այնքան ատելի հայերին: Կանատէեվը նրա համար մի կատարեալ գանձ էր: Հիմնվելով այդ գանձի վրա, նա մեզ երեխաներ է անուանում, մեզ խրատներ է տալիս, մեզ ուզում է խելքի բերել: Ո՞վ սուրբ անմեղութիւն,—կարելի կը լինէր բացականչել Հուսի նման, եթէ «Իվերիայի» խմբագրատանը կուտված չը լինէր Թթու ազգամոլութիւնը, այն դժբախտ հիւանդութիւնը, որ ուզում է վարակել վրաց հասարակութեան միտքը, հաւատացնելով, որ եթէ վրացին պակասութիւն ունի՝ պատճառը հայն է եւ միայն հայը:

Սուրբ անմեղութիւն չը կայ «Իվերիայի» մէջ: Ահա տեսէք: Կանատէեվը պատմել է, որ Թիւրքիայում հայերը ապստամբվել էին, որ Թիւրքերը միայն պաշտպանվել են հայերից, կոտորելով հարիւր հազար մարդ: «Իվերիայի» ցնծութիւնը դարձեալ վերջ ու սահման չունի: Եւ նա զինվում է ծաղրով ու հանաքներով:

«Մի՞թէ—ասում է նա—մեր երեխաների «ջարիանօբա» (զինուորական) խաղը չէ յիշեցնում այս բոլորը: Մեր երեխաների «ջարիանօբա» եւ «լաչքերօբանա» (արշաւախաղ) խաղերը դեռ էլի կրում են իրանց մէջ որ եւ է կրծեական բան, երբ նրանք ընտրում են իրանց սպարապետներին, հարիւրապետներին եւ երկու մասի բաժանված՝ փայտէ զէնքերով յարձակվում են իրար վրա:

«Օրհնվածներ (խօսքը հայերին է ուղղում), առաջ կը սովորէիք հրացանները արձակել եւ պատերազմել, իսկ յետոյ կընտրէիք ձեզ համար Թագաւորներ, կը հնարէիք պագօնների ձեւերը. ապա թէ ո՞չ ինչի նման է որ Ձեր անհեռատեսութեան շնորհիւ կոտորվեց եւ ոչնչացաւ հարիւր հազարից աւելի անմեղ եւ խեղճ հայ, այն հայը, որ ինչպէս ամենքը գիտեն արեւելքում, արիւն տեսնելիս դող է ընկնում մարմնի մէջ:

«Ի վերջոյ—շարունակում է «Իվերիան»,—բերում ենք ուշադրութեան արժանի հետեւեալ հէքիաթը, որ գուցէ խելքի բերէ մի քանի անհամբեր ոգեւորողներին»:

Եւ նրա բերած հէքիաթը Պուշկինի «Ոսկի Ձկնիկն» է…

Խօսել, ընթերցող, այսպիսի բաների դէմ անկարելի է: Կայ մի յայտնի սահման մարդկային գործերի մէջ, երբ արդէն խօսքը, ապացոյցը պիտի լռէ, եւ առաջ գայ ամօթը:

Եկէք, ուրեմն, ասենք իվերիականներին. «Պարոններ, ժամանակ է որ ամաչէք»…

Լ.

ՔՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՆԳՐԷՍԸ

Պետերբուրգում անցեալ շաբաթ կայացաւ քրէագէտների միջազգային կօնգրէսը, որին մասնակցում էին Եւրոպայի եւ Ամերիկայի քրէական իրաւունքի գիտութեան նշանաւոր ներկայացուցիչները: Կօնգրէսի նախագահն էր արդարադատութեան մինիստր Մուրավիէվ: Կօնգրէսը պարապեց գլխաւորապէս երկու կարեւոր հարցերով, որոնք ահագին հասարակական նշանակութիւն ունեն եւ որոնց լուծումը, մանաւանդ Ռուսաստանի արդարադատութեան գործի համար, անյետաձգելի պահանջ է կազմում. այդ հարցերից առաջինը՝ նախնական քննութեան (предварительное слѣдствіе) ռէֆորմն է, որ կազմում է ժամանակակից քրէագիտութեան ամենահրատապ հարցը: Մենք կանգ առնենք այդ հարցի վրա, որովհետեւ նախնական քննութեան գործը մեր Կովկասում եւս այնպիսի պայմանների մէջ է դրված, որ արդարադատութիւնը շատ անգամ չէ կարողանում իր նպատակին հասնել:

Ինչպէս յայտնի է, երբ մէկը, յիրաւի թէ յանիրաւի, ամբաստանվում է որեւէ մի յանցանքի մէջ, ամենից առաջ գործի քննութիւնը յանձնվում է քննիչին, որն եւ ժողովում է նիւթեր մեղադրութեան համար: Եթէ հաւաքված նիւթը անբաւարար է լինում, եւ նրա վրա չէ կարելի հիմնել մեղադրութիւնը, ամբաստանվածը ազատվում է, եւ գործը համարվում է վերջացած. իսկ եթէ հաւաքված նիւթը ի նպաստ մեղադրութեան է՝ ամբաստանվածը դատի է ենթարկվում եւ յաճախ բանտարկվում: Սրանից երեւում է թէ ինչ ահագին եւ վճռական նշանակութիւն ունի նախնական քննութիւնը ամբաստանվածի համար. նրա ամբողջ բախտը, ապագան այդ քննութիւնից է կախված, նրա անաչառ կամ կոմնակալ, ճշգրիտ կամ սխալ յատկութիւններից: Սխալ կերպով տարված քննութիւնը կարող է յաւիտեան դժբախտացնել ոչ միայն մեղադրվածին, այլ եւ նրա ամբողջ ընտանիքը եւ անդարմանելի ծանր հետեւանքներ արտադրել: Եւ որովհետեւ նախնական քննութիւնը կատարվում է ոչ հրապարակօրէն, այլ ծածուկ, եւ մեղադրվածին ոչ մի միջոց ու հնարաւորութիւն չէ տրվում իր արդարացման համար փաստեր առաջարկել, պաշտպան ունենալ, ուստի նա չէ ներկայացնում ապահովութիւն, թէ քննութիւնը կը լինի կատարելապէս անաչառ, լուսաւորված բազմակողմանի եւ անսխալ: Եթէ թոյլ տրվէր մեղադրվածին քննութեան ժամանակ ունենալ փաստաբան-պաշտպան, սրա ցուցմունքները կարող էին յաճախ զերծ պահել քննիչին սխալներից: Միւս կողմից, եթէ նախնական քննութիւնը կատարվէր ոչ թէ մի հատ անձի, քննիչի ձեռքով՝ այլ մի հաւաքական քննիչ մարմնի ձեռքով, անձնական, սուբեկտիվ եզրակացութիւնները կարող էին տեղի տալ օբեկտիվ, անկողմնակալ եզրակացութիւններին: Եւ այդպիսի պայմանների մէջ կատարված նախնական քննութիւնը աւելի մեծ շանսեր ունի անաչառ, անկողմնակալ եւ բոլոր սխալներից ազատ լինելու՝ քան մի անհատի ձեռքով կատարված քննութիւնը, այն եւս ծածուկ, խըցային կերպով:

Կօնգրէսը հաստատեց նախնական քննութեան վերանորոգութեան անհրաժեշտութիւնը վերոյիշեալ մտքով:

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

რუსთა მწერლები I, მაქსიმე გორკი, თარგმანი ვ. გიუნაშვილისა, გამოცემა იოსებ იმედაშვილისა, ფასი 60 კ.

Ռուս հեղինակները I, Մաքսիմ Գօրկի, Թարգմ. Վ. Գիունաշվիլիի, հրատարակութիւն Յօվսէփ Իմէդաշվիլիի, գինն է 60 կ.

«Մշակի» ընթերցողները ծանօթ են պ. Իմէդաշվիլիի «Կեանքի հայելի» հրատարակութեան հետ, որով նա բեմական գրուածքները տարածում է ժողովրդի մէջ եւ այդպիսով կապում է նրան թատրոնի հետ:

Այժմ նոյն հրատարակիչը առաջ է գալիս ուրիշ նոր ձգտումով, այն է՝ ծանօթացնել այսպիսի հրատարակութիւններով վրաց հասարակութիւնը օտարազգի ընտիր երկերի հետ:

Հրատարակիչը յառաջաբանում ասում է հետեւեալը: Մեր վաղուցվայ ցանկութեան մարմնացումը, «օտար հեղինակների» հրատարակելը, այս գրքով է սկսվում. ամեն ազգի եւ մանաւանդ վրաց գրականութիւնը հարստացնելու համար՝ անպայման հարկաւոր է, որ օտար ազգերի գրականութիւնից ընտիր երկեր թարգմանվեն եւ տարածվեն: Թէեւ դրանք ժամանակ առ ժամանակ թարգմանվում եւ տպվում են լրագիրների եւ ամսագիրների մէջ, սակայն դրանք մատչելի չեն իւրաքանչիւր ընթերցողին. այս պարագայի վրա հարկաւոր էր վաղուց ուշադրութիւն դարձնել եւ առանձին գրքերով լոյս հանել յայտնի հեղինակների երկերը, որպէս զի վրաց ընթերցող հասարակութիւնը միջոց ունենար ծանօթանալու նրանց հետ:

Այնուհետեւ թուելով Շէքսպիրի, Մօլիէրի, Բայրօնի, Հայնէի, Սերվանտէսի անունները, որոնց մի քանի երկերը թարգմանվել են վրացերէն եւ ցիր ու ցան եղել զանազան լրագիրների եւ ամսագիրների մէջ, հրատարակիչը ցաւում է, որ դեռ մինչեւ այժմ չեն թարգմանվել այնպիսի նշանաւոր հեղինակներ, ինչպէս Տօլստօյ, Տուրգենեվ, Դօստօեվսկի: Իսկ հայ գրողները, հարցնում է հրատարակիչը. միմեանց հետ ապրում ենք, միմեանց դրացի ենք համարվում, միմեանց մասին գրում, դատում ենք, իսկ միմեանց գրականութեան մասին համարեա ոչինչ չը գիտենք. ո՞ւմը յայտնի չէ, որ մի ժողովուրդ կուսումնասիրէ միւսին՝ նրա հոգու եւ սրտի, բնաւորութեան եւ սովորութեան, հոգեկան ձգտումների եւ հակումների հետ ծանօթանալով. սրանց նկարագրողը գրականութիւնն է, լաւագոյն հեղինակների երկերը: Այս պակասը լրացնելու համար սկսում ենք հրատարակել եւ մեր առանձին ուշադրութիւնը կը դարձնենք այն հեղինակների վրա, որոնք կը շօշափեն ժողովրդի թոյլ կողմերը, սրա ցաւերը, եւ կը նպաստեն ընթերցողի զարգացմանը:

Այսպիսի հեղինակների շարքին է պատկանում եւ Մաքսիմ Գօրկին, որով սկսում ենք այս տեսակ գրքերի հրատարակութիւնը»:

Գրքի մէջ դրած է Մաքսիմ Գօրկիի պատկերը եւ կցած է Իվ. Գոմարթէլիի մի գեղեցիկ քննադատական յօդուածը, որի մէջ աչք է անց կացնում ռուս գրականութեան զանազան պէրիօդները եւ մանաւորապէս Մաքսիմ Գօրկիի քարոզած գաղափարների նշանակութիւնը:

Գիրքը պարունակում է Մաքսիմ Գօրկիի 12 պատուածները, որոնց թարգմանել է Իվ. Գիունաշվիլի, մատչելի գրականական լեզուով. պատուածներից մի քանիսը առաջին անգամ են թարգմանված վրացերէն: Գիրքը տպված է լաւ թղթի վրա եւ արժէ 60 կ., որը, պէտք է ասած, շատ չէ:

Միանգամայն գովելի է Յ. Իմէդաշվիլիի եռանդը եւ անխոնջ ծառայութիւնը, որով անպայման նպաստում է վրաց ժողովրդի մտաւոր զարգացմանը եւ ընթերցասիրութեանը:

Վատ չէր լինի, եթէ հայերն էլ ունենային այսպիսի հրատարակիչներ եւ նպաստէին ժողովրդական կրթութեանը: Հանգուցեալ Դաւիթ Տէր-Դաւթեանցը նոյնպէս մտադիր էր թարգմանութիւններով ծանօթացնել մեզ վրաց յայտնի գրողների երկերի հետ, բայց աւաղ որ նրա միտքը մնաց անկատար:

Ցանկալի է որ մէկը փոխարինէր նրան:

Thaleia

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Սեպտեմբերի 3-ին

Հայոց թատրօնական ներկայացումները Շուշում վերջացան եւ խումբը ցրվեց: Այս տարվայ սեզօնը բոլորովին անաջող էր նիւթական կողմից: Պատճառները անթիւ էին: Խմբի երկրորդական դերասանները ամբողջ սեզօնի ընթացքում հազիւ մի քանի րուբլի էին ստացել. մի քանիսը անիծելով մեր Շուշին անցան գնացին, իսկ մի երկուսը մնացել են էլի ներկայացումներ տալու մտքով, որ մի կերպ իրանց դրութիւնը բարւոքեն: Բոլորիս յայտնի է, որ այս տարի շուշեցիք շատ ժլատ եւ սառնասիրտ վերաբերվեցին դէպի խմբի ներկայացումները,

մեծապէս գնահատելի աշխատութիւններ են, խորին հմտութեամբ գրված եւ լրացնում են մեր ժողովրդական մատենագրութեան ուսումնասիրութեան մէջ տեսնված մի մեծ պակասը:

Ինչպէս ասի՝ հ. Ղեւոնդ տեսչի օգնական էր. բայց մենք աշակերտներս նրան չէինք սիրում, իր գիւրագրգիռ եւ խիստ բնաւորութեան պատճառով, թէեւ իբրեւ ուսուցիչ՝ ունէր մեծ արժանաւորութիւններ: Իսկ հեզաբարոյ եւ լրջամիտ տեսուչը՝ Այտընեան՝ բոլոր աշակերտների սիրոյ եւ յարգանքի առարկան էր թէ վարժարանում եւ թէ վարժարանի սեամքից դուրս:

Այտընեան՝ իբրեւ գեղարուեստագէտ—նկարիչ առանձին ուշադրութիւն էր դարձնում մեր գեղագրութեան վրա: Նա ունէր վերին աստիճանի կոկ եւ գեղեցիկ գիր. նրա ազդեցութիւնն այնքան մեծ էր, որ նրա գործած գեղագրական ձեւերը ընդհանուր եւ գրեթէ պարտաւորիչ էին ինչպէս աշակերտների, նոյնպէս եւ Մխիթարեան վարդապետների համար: Դրա շնորհիւ է, որ Այտընեանին աշակերտած Մխիթարեան հայրերի ձեռագիրներն այնչափ նման են միմեանց: Նրա գրելու ձեւերին եւ ուղղութեան էինք հետեւում բոլորս ոչ միայն հայերէն, այլ եւ լատինական եւ արաբական տառերով գրելիս: Ինչպէս յայտնի է, Այտընեանի այդ գեղարուեստական մեծ ընդունակութիւնից մեծապէս օգուտ է քաղած Վիեննայի Մխիթարեան տպարանն, որի համար նա շարունակ նոր եւ մինը միւսից կոկիկ տառեր էր գծում եւ ձուլել տալիս: Նա սիրում էր միշտ համառօտագրութեամբ գրել. այդ սովորութիւնն էլ, որ շատ է տարածված Մխիթարեանների մէջ, նա պահպանել է մինչեւ վերջը եւ նոյն-իսկ իր նամակները՝ մանաւորապէս իր մտերիմներին ուղղածներից, լի էին ամեն ձեւի համառօտագրութիւններով:

Այտընեանի կազմած հայերէն չորեքգունեան մեծ երկրագունդը դրված էր վարժարանի գրատան մէջ եւ այցելուների հիացմունքի առարկայ էր իր վերին աստիճանի յատկութեամբը: Այդ գունդը նա գծել էր 1848-ին, դեռ եւս 22 տարեկան հասակում: 1 տարի յետոյ նա կազմել էր նոյնպիսի երկրագունդ արաբերէն լեզուով, բայց նա մնաց ձեռագիր:

Այտընեան իր տեսչութեան ժամանակ եւս սիրում էր նկարչութեամբ զբաղվել. նա նկարած ունի բազմաթիւ կրօնական պատկերներ, որոնք կարող են շատ նկարիչների նախանձը շարժել: Երբ նա անձնականապէս գոհ էր մնում իր նկարից, այն ժամանակ տանում էր մեզ իր աշխատութեան սենեակը եւ ցոյց տալիս, բացատրելով նկարի մանրամասնութիւնները: Իբրեւ աջող նկարիչ՝ նա առանձին ուշադրութիւն էր դարձնում մեր գծագրութեան դասերին, թէեւ ինքը չէր դաս տալիս, ժամանակ չունենալով դրա համար:

Այտընեան իր գեղարուեստական հմտութեան մեծագոյն արտադրութիւնը տուել է 1888-ին: Այդ թուին Լեւոն ԺԳ պապը տօնում էր իր եպիսկոպոսութեան յիսնամեակը, որին մասնակցում էին բոլոր քաղաքակիրթ պետութիւնների գլուխներն առանձին պատգամաւորութիւններով եւ թանգագին նուէրներով: Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութիւնն եւս իրաւամբ իր պարտականութիւնն էր համարել մի նուէր մատուցանել իր կրօնական պետին, որ շատ եւ շատ առիթներում ապացուցել էր իր բարեհաճ տրամադրութիւնը դէպի հայերը՝ ընդարձակ եւ մեծագին չէնքեր նուիրելով Հռոմում, որ մինչեւ հիմա մեծ եկամտի աղբիւր է այնտեղի «Հայկական վարժարանին». բայց որ գլխաւորն է՝ նա հաստատել եւ ընդարձակել է հայ-կաթօլիկ ազգային եկեղեցու ինքնօրինութիւնն եւ եկեղեցական իրաւասութիւնները, խստիւ արգելելով, որ լատին կղերն որեւէ ոտնձգում ունենայ մեր ներքին, ազգային—եկեղեցական գործերում, ինչպէս այդ տեղի ունէր յաճախ, մինչեւ ներկայ Լեւոն պապի գահակալելը: Այս առանձնական իրաւունքներից մեծապէս օգտվում են թէ Մխիթարեաններն եւ թէ հայ-կաթօլիկների Կ. Պօլսի կաթողիկոսական—պատրիարքական աթոռը: Մխիթարեան միաբանութեան ընծան պէտք է լինէր զուտ հայկական եւ միանգամայն յօբելեարին արժանաւոր մի գործ: Այտընեան կարողացաւ բաւականութիւն տալ այս երկու պահանջին էլ: Նրա պատրաստած նուէրն էր՝ հայոց Գրիգոր Զ. Ապիրատ կաթողիկոսի՝ Իննովկենտիոս Գ. Հռոմայ քահանայապետին գրած հայերէն շնորհակալութեան նամակը, Կիլիկիայի Լեւոն Ա. թագաւորին նոյն պապի կողմից ուղարկված թագի համար, եւ պապի գրած պատասխանը կաթողիկոսին՝ լատիներէն լեզուով: Այս աշխատութիւնը ներկայացնում էր XII դարի հայ նկարչութեան արուեստը: Հայոց կաթողիկոսի այդ նամակը Այտընեան գրել էր մեր հին երկաթագիր տառերով եւ զարդարել բազմաթիւ մինիատիւր ծաղկանկար զարդատառերով, ամբողջապէս հանված հայկական հին ձեռագիրներից: Զարդատառերը նկարված էին 3 գոյնով, կարմիր, կապոյտ եւ ոսկեգոյն, ինչպէս պահանջում էր հին հայկական գեղարուեստը:

Այտընեանի այս աքանչելի ձեռակերտի մի նմուշը, լուսանկարով հանված, կարելի է տեսնել «Հանդէս Ամսօրեայի» 1888 յունիսի համարում:—Աւելորդ է ասել, որ գեղարուեստի կենտրօնավայրում, Հռոմում, այս հայկական նուէրը մեծ հետաքրքրութիւն էր յարուցել իբրեւ եւրօպացիների համար անծանօթ արեւելեան մի հազուագիւտ գեղարուեստական գործ: Եւրօպական լրագիրներն իր ժամանակին գովեստով խօսեցին այդ մասին:

Այտընեան մի համայնագէտ ուսումնական էր, գիտութեան զանազան ճիւղերի մասին ընդարձակ ծանօթութեամբ:

Նա պատրաստել էլ մոլորակների դիրքը ներկայացնող աստղաբաշխական մի սեղանակ եւ սիրում էր երբեմն՝ գիշերները բարձր դասարանի աշակերտներին իր շուրջը հաւաքելով, աստղազարդ երկնակամարի գաղտնիքը մեզ բացատրել, գիտութեան ձեռք բերած վերջին գիւտերի հիման վրա: Երբեմն էլ պարապում էր մեզ հետ երկրաչափութեան դասերի կրկնութեամբ եւ բացատրութիւններով: Մի տարի էլ նա աւանդում էր մեզ բնական պատմութիւնից, յատկապէս կենդանաբանութիւն: Այն ժամանակ հայերէն ոչ մի դասագիրք չը կար այդ առարկայի մասին եւ կամ նա չէր հաւանում. ուստի ինքը կազմել էր ընդարձակ կենդանաբանութիւն, ինքն էր գծել բոլոր պատկերները եւ ձեռագրից դասախօսում էր մեզ եւ արտագրել տալիս: Նրա այդ հեղինակութիւնն էլ անտիպ է մնացած:

Սարուխան

չը նայած որ խմբի մէջ էր եւ մեր յայտնի դերասանուհի Սիրանոյշը։ Սկզբում դեռ խումբը չէր եկել Շուշի, որ ամենքը անհամբեր սպասում էին տ. Սիրանոյշին. կարծում էինք թէ թատրոնը միշտ լիքը կը լինի հասարակութեամբ եւ տոմսակի համար գլուխ պէտք է պատռէին։ Բայց ինչ. եկաւ եւ Սիրանոյշը, սկսվեցին ներկայացումները, բայց բացի մի քանի բենեֆիսներից, միւսած ներկայացումներին թատրոնը փայլում էր իր դատարկութիւնով. յուսահատութիւնը կատարեալ էր մնւսանդ խմբի փոքր դերասանների համար. ինչ անէին, ինչպէս ծածկէին վնասները, գոնէ ճանապարհածախս էլ չունէին, եւ ահա դրանք դիմեցին ամեն մի միջոցի։

Գտնվեցան եւ միջոցները. Շուշիում այդ կողմից պակասութիւն չի զգացվի. գտնվեցան մարդիկ, որոնք թատրոնը չինեցին խանութ, ուր ինչ գնես՝ կը ծախվի, միայն թէ ծախողը խաբէութիւններով լիքը պարկ ունենայ եւ չնորհք, իսկ այդ մարդկանց չնորհքը դեռ մի քիչ էլ աւել էր։ Դրանք որոշեցին օգնել այդ տառապախտ դերասաններին, առաջարկելով, որ ներկայացման տոմսակները բոլորը իրանք գնեն կէս գնով, այսինքն եթէ կայ երեք հարիւր րուբլու տոմսակ, նրանք կը տան հարիւր յիսուն րուբլի. դերասանները համաձայնվում են եւ տոմսակները ծախում քաղաքումս յայտնի երկու փողոցաչրջիկների, որոնցից մէկը թուրք է, միւսը հայ։ Ահա տեսէք որտեղ է հասել բանը։ Մի քանի չարչի դերասանների չնորհիւ պէտք է ծաղրի առարկայ դառնայ թատրոնը մեր Շուշիում։ Այդ թուրքը ընկնելով թուրքի բազարը, գոռում-գոչումով հրաւիրում էր առնել տոմսակ, ասելով, թէ՝ «այ եախչի թամաշայ օլաջախ էրմանի ցիրկայայ, էրմանի կամէդիախչիլար բիր եախչի մազալու օյին չըխարդաջախլար, հար քիմ իստիր՝ գեալսն փիլէթ ալսն, լափ միւվթա, բիր մանըթլը փիլէթ օթուզ քեօփեքայ սաթըլը»։ Այս տխուր երեւոյթը մեզանում խիստ զայրոյթ է պատճառել եւ բանիմաց հասարակութիւնը չը գիտէ ում մեղադրէ։ Շատ ափսոսում ենք, որ դերասանական խումբը թողեց իրանից յետոյ մի այսպիսի խայտառակութիւն, որով հայոց թատրոնի անունը ծաղրի ենթարկվեց եւ իսպառ ընկաւ չուշեցիների աչքում։

Ս. Մ. Ցակոբեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 13-ին

Դիմում եմ պ. Անյուշին եւ խնդրում եմ բացատրել մանրամասն, թէ ինչ նուիրատւութիւն է եղել եւ որտեղից, ո՛ր թւականին եւ ո՛վ է տացել։ Ես գոնէ ասէկօսէների վրա չեմ կարող հիմնվել եւ փաստեր չունենալով, ապացուցել եւ վճռել այդ բանը։ Հայոց ժողովրդական թատրոնական կասսայում, բացի «Մշակի» № 193 յիշված գումարից, ուրիշ ոչ մի գումար չէ մտել։ Այդ պատճառով տալիս եմ կատարեալ իրաւունք եւ ազատութիւն պ. յօդուածագրին փաստեր որոնել եւ լուսաբանել բոլորը, եթէ միայն կարող է։

Նախագահ ժողովրդական թատրոնի հայկական բաժնի՝ Ն. Աբրահամեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» հետեւեալ համարը, մեռելոցի տօնի պատճառով, լոյս կը տեսնի չորեքշաբթի, սեպտեմբերի 18-ին։

—

Մենք մի քանի անգամ առիթ ենք ունեցել արձանագրելու այնպիսի տխուր դէպքեր, երբ զանազան անձինք ի չարն են գործ դրել «Մշակի» անունը եւ իրանց մասնաւոր հաշիւները նրա անունով առաջ տարել։ Սրտի ցաւով մենք լսում ենք, որ գաղթականների շրջաններում եւս մի քանի անձինք զանազան թիւր լուրեր են հաղորդում՝ իբր թէ լսած «Մշակի» խմբագրատանը։ Զգուշացնում ենք բոլորին, որ «Մշակը» չէ նշանակել ոչ մի գործակալ եւ ոչ մի լիազօր՝ որեւէ լուրեր հաղորդելու եւ կարգադրութիւններ անելու։ Այն, ինչ որ կարող ենք, մենք հրատարակում ենք մեր լրագրի մէջ, իսկ նրանից դուրս մեր անունից տարածվող բոլոր լուրերը հնարովի են։

—

Յիշեցնում ենք մեր ընթերցողներին, որ այսօր, Արտիստական ընկերութեան թատրոնում, տեղի կունենայ հայոց դրամատիքական ընկերութեան կազմած խմբի առաջին ներկայացումը։ Թատրոնական սեզօնը կը բացի «Պատիւ» պիէսով։

—

Ուրբաթ, սեպտեմբերի 13-ին, Թիֆլիսի նահանգապետը հաղորդեց Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավային, թէ նահանգական ատեանը չը հաստատեց դումայի որոշումը՝ ուսումնարանական գործադիր մասնաժողովի հրահանգի մասին։

—

Ֆինանսների մինիստրութեան խորհրդի անդամ եւ այդ մինիստրութեան ուսումնարանական մասի կառավարիչ Անօպով ուղարկվում է ֆինանսների մինիստրի կողմից Կովկաս՝ մեր երկրի առեւտրական ուսումնարանների դրութիւնը քննելու համար։

—

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը որոշեց 600 րուբլի տալ, որպէս նպաստ, Թիֆլիսում ժողովրդական ընթերցանութիւններ կազմող մասնաժողովին։

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է, թէ Պետերբուրգ են հասել Ֆրանսիայի ինժեներներ կոմս Լուակ-դը-լա Բէլ եւ բարոն Լուրմէլ-Դիւկ-Դիւմէլէն՝ բանակցութիւններ սկսելու ռուսաց կառավարութեան հետ՝ Ասիայի եւ Ամերիկայի ցամաքները երկաթուղային գծերով միացնելու մասին։ Այդ ինժեներների ասելով՝ Ֆրանսիայում կազմակերպվել է խոշոր դրամատէրերի մի ընկերութիւն, որի նպատակն է շարունակել սիբիրեան երկաթուղու շինութիւնը Բերինգեան նեղուցի եւ Ալեասկայի վրայով դէպի Ամերիկա։ Ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահ Լուբէ, կրկին նոյն անձանց ասելով, այդ ընկերութիւնն առել է իր հովանաւորութեան տակ։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ քաղաքային լոմբարդների կառավարիչների համաժողովի մերձաւոր հետեւանքն եղաւ այն, որ Պետերբուրգի քաղաքային լոմբարդի կառավարիչը մի նախագիծ առաջարկեց ուպրավային՝ հիմնելու քաղաքային լոմբարդին կից բարեգործական ընկերութիւն։ Քաղաքային լոմբարդները գործ ունեն քաղաքների ամենաչքաւոր դասակարգի հետ, այս պատճառով էլ նրանք նախ եւ առաջ պէտք է հետամուտ լինեն բարեգործական նպատակի։ Ընկերութեան նպատակը պէտք է լինի նպաստել չքաւորներին մանաւանդ ձմեռը, որպէս զի նրանք կարողանան յետ գնել իրանց տաք շորերը եւ ընդհանրապէս գրաւ դրած տնային անհրաժեշտ իրերը։

—

Ներքին գործերի մինիստրի պահանջի համաձայն՝ Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկեց Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատարին՝ շտապել երկու շաբաթվայ ընթացքում տեղեկութիւններ հաղորդել քաղաքային ընտրողների թւի մասին։

—

ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ մեզ գրում են. «Սեպտեմբերի 6-ին, երեկոյեան ժամը 12-ին, երկաթուղու գնացքով Թիֆլիսից այստեղ ժամանեց Կովկասի կառավարչապետ իշխան Գոլիցինը, որին դիմաւորելու էր եկել Դաղստանի նահանգապետը։ Նորին պայծառափայլութիւնը քաղաքս պտտելուց յետոյ, սեպտեմբերի 7-ին երեկոյեան գնացքով մեկնեց դէպի Բէլիջի կայարանը, որտեղից կը ճանապարհվի Ղասումքենտ գիւղը (Քիւրի շրջան)։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Գերմանական լրագիրներին հաղորդում են Միտրովիցից, թէ ալբանացիների պարագլուխ Բօլետինաց, որ թոյլ չը տուեց ռուսաց հիւպատոսարան հիմնել Հին-Սերբիայում, ամենեւին երկիւղ չէ կրում պաշտօնական Թիւրքիայի ապառնալիքներից։ Նա հրաժարվեց կատարել կառավարութեան պահանջը՝ անձամբ ներկայանալու սուլթանին։ Ուտելիքի եւ ռազմամթերքի պաշար հաւաքելով եւ ամրանալով իր հայրենի Բօլետին գիւղում, նա սպասում է այժմ թիւրք կանոնաւոր զօրքի յարձակման։ Իր կանանց եւ ազգականներին նա ուղարկել է երկրի խորքը— Իպէկ։

—Ֆրանսիական ծովային մինիստր Պէլտանի վերջին ճառերը դժգոհութիւն յարուցին ոչ միայն հակակառավարչական լրագիրների, այլ եւ այն լրագիրների մէջ, որ միշտ բարեկամաբար են վերաբերվել մինիստրութեան։ Այս վերջին լրագիրներից մի քանիսը հաւանական են համարում, որ Պէլտան եւ նրա հետ միասին զինուորական մինիստր գեներալ Անդրէ դուրս կը գան մինիստրութեան կազմից։ Պէտք է սակայն նկատել, որ Անգլիայում եւ Իտալիայում Պէլտանի ճառերը ընդունվեցին զիջողաբար. միայն գերմանական շովինիստ մամուլն է, որ աշխատում է թմբուկ զարնել եւ աղմուկ բարձրացնել Պէլտանի ճառերի առիթով։

—«Indépendance Roumaine» լրագրին հեռագրում են Սօֆիայից, թէ այնտեղ տեղի է ունեցել մեծ միտինգ՝ բողոքելու Ցօնչեվի կալանաւորման դէմ։ Միտինգին ներկայ գտնվող մի քանի հազար անձինք միաձայն որոշում են կայացրել, որով պարսաւում են կառավարութեան գործողութեան եղանակը մակեդօնական շարժման մէջ եւ պահանջում են արձակել բանտից Ցօնչեվին եւ Նիկօլօվին։ Միտինգը խնդրում է իշխանից պաշտպանել այն իրաւունքները, որ տուել է սահմանադրութիւնը, եւ փոխել այն քաղաքականութիւնը, որին հետեւում է այժմ բուլգարական կառավարութիւնը եւ որ չէ համապատասխանում բուլգար ժողովրդի իղձերին։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր

Երեկ երեկոյեան Թիֆլիսի ժողովարանումն էի։

Աննկատելի կերպով անցաւ ամբողջ երեկոն։ Շատերի հետ վաղուց է որ չէինք տեսնվել։ Ո՛վ ամարանոցից, ո՛վ արտասահմանեան ճանապարհորդութիւնից վերադարձած՝ շտապել էր ժողովարան ծանօթների հետ տեսակցելու, նորութիւններ իմանալու, իր տպաւորութիւնները հաղորդելու։

Անվերջ հարցուփորձեր, անկապ եւ կցկտուր պատմութիւններ, կատակներ, բամբասանքներ, բոլորը խառնված միասին՝ մի անորոշելի աղմուկ էին առաջացրել։

Բուղդան Բուղդանիչը հրճվում էր։ Նա շատ սիրում էր այդ ճվվոցը։

—Բարաթ-բարաթ բաներ իմացանք, առանց ինձ՝ ձեռքս սեղմելով։ Իժում կու պատմեմ։

Ես էլ խառնվեցի խօսակցութիւններին։ Մօտեցան մի քանի ուրիշներն էլ։

—

—Լսեցի՞ք թէ ինչ է պատահել Շուշում, բացագանչեց մի նոր եկող։

—Ի՞նչպէս չէ, ամբողջ քաղաքը խօսում է։ Ժամհարեանցի մասին չէ՞ք արդեօք խօսում։

—Այո՛, Իսակ Ժամհարեանցի, որին գիշերը կլուբից վերադառնալու ժամանակ մի քանի մարդիկ բռնել են, կողոպտել ու երեսուն հազար րուբլու մուրհակ ստորագրել տուել։

—Լսել ենք, կրկնեցին միւսները. բայց դեռ յայտնի չեն բոլոր մանրամասնութիւնները։

Նոր խօսակիցը հանգամանօրէն պատմեց դէպքի մասին ունեցած իր տեղեկութիւնները, որ նա քաղել էր իր ստացած մասնաւոր նամակից։

—Էտէնց փօկուս բանիր չէինք տէհի, նկատեց Բուղդան Բուղդանիչը, ու էդ էլ տէհանք։ Զագրանիցի հանգի ղաչաղութին է էդ էլ։ Աւազակութենի մէջն էլ մօդա է հարկաւոր էլել, ա՛յ։

—Այո՛, նկատեց մի փաստաբան. այդ դէպքը յիշեցնում է իտալական եւ սպանիական բանդիտների արարքները։ Ցաւալի է, որ մենք հայերս այդպիսի տխուր եւ կեղտոտ գործերի համար հերոսներ ենք տալիս։ Մի լաւ անուն ունէինք, որ աւազակութիւն չենք անում, այն էլ վճռել ենք արատաւորել։

—Ճի՞շտ է արդեօք, որ աւազակների մէջ կան կրթված տղերք, հարցրեց մէկը։

—Ասում են, բայց դեռ որոշ ոչինչ յայտնի չէ։ Եթէ այդ էլ ճիշտ դուրս գայ՝ այն ժամանակ խայտառակութիւնը կատարեալ է։ Բայց գուցէ մեր բախտից այդ լուրը սխալ դուրս գայ։

—

Մեր խօսակցութեան ժամանակ ինձ մօտեցաւ իմ լաւ ծանօթը, Գօրու գաւառից, Կօթելեանը։ Եթէ չէք մոռացել, ընթերցող, ես նրա հետ մի ճանապարհորդութիւն էի կատարել դէպի Գօրի եւ դէպի նրա կալուածքը։

Նա փոքր ինչ լսեց մեր խօսակցութիւնը եւ յետոյ բռնելով իմ թեւից՝ հրաւիրեց փոքր ինչ հեռանալու։

—Մէկ բան ունեմ հարցնելու, փսփսաց նա իմ ականջին։

—Ի՞նչ է, հետաքրքրվեցի ես։

—Մի-երկու շաբաթ սրանից առաջ Գօրիումն էի, պատմեց նա։ Ինձ յայտնեցին, որ նշանակված է Խորէն Ստեփանէի հոգեհանգիստը։ Ես հանգուցեալի ծանօթներից եւ յարգողներիցն էի։ Մտադիր էի ներկայ լինել հոգեհանգստին եւ գնացի եկեղեցի. բայց այնտեղ ինձ յայտնեցին, որ հոգեհանգիստ չէ կարող լինել։

—Ինչո՞ւ, հետաքրքրվեցի ես։

—Այդ հարցը ես էլ տուի եւ իբրեւ պատասխան ինձ ցոյց տուին աւագ քահանայ Եղիշէ Տէր-Սահակեանի գրութիւնը, որ արգելում էր այդ հոգեհանգիստը։

—Ի՞նչպէս կարող էր այդպիսի կարգադրութիւն անել այդ քահանան, հարցրի ես։ Ասացէք՝ սա ի՞նչ նորութիւն է։ Սա ի՞նչ նոր սահմանափակումներ են, որ հնարել են Գօրիում։

Կօթելեանը մտադիր է դիմել կօնսիստօրիային եւ այնտեղից բացատրութիւն խնդրել այդ դէպքի մասին։

Ես խորհուրդ չը տուի։

Ապարդիւնք աշխատանք կը լինի։

—

—Մի՞թէ չը վերջացաւ այն հին հարցը, դիմեց ինձ կուլկիացիներից մէկը։

—Ի՞նչ հարց, հետաքրքրվեցի ես։

—Մեր Նորաշէն ս. Աստուածածնայ եկեղեցու հին երէցփոխ Եսայի Աբրահամեանի հաշուի հարցը։

—Որքան ինձ յայտնի է՝ բացատրեցի ես, այդ հարցը կօնսիստօրիայի սեղանի վրա է եւ պէտք է օրինական ընթացք ստանայ։

—Արա ինչո՞ւ են այդ հաշիւների քննութեան համար նորից ժողով նշանակել վաղը, կիրակի։

—Չը գիտեմ, ասացի ես։

—Բայց զարմանալին այն է, շարունակեց կուլկիացին, որ հրաւիրաթուղթ բաժանող տիրացուն հրաւիրաթղթերը պահել է իր մօտ եւ չէ բաժանել ծխականներին։

—Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ իր մի քանի ամսվայ ռոճիկը չէ ստացել, ուստի եւ պարտաւոր չէ համարում իրան՝ հնազանդվել իրան տրված հրամաններին։

—Անհաւատալի է, նկատեցի ես։

—Մէկ ուրիշ բան էլ կայ, մրմնջաց կուլկիացին. չը գիտեմ թէ ինչ վախճան կունենայ։

—Ի՞նչ բան է, հետաքրքրվեցի ես։

—Մեր մղդսին, որ թիւրքահայ գաղթականներիցն է, սրան նրան գանգատվում է, որ հին երէցփոխը նրա փողը չէ տալիս ու արգելք է լինում խեղճի հայրենիք վերադառնալուն։

—Անհաւատալի է, նկատեցի դարձեալ ես։ Մի՞թէ կարելի բան է, մանաւանդ այժմ...

Ես ուզում էի ասել, մանաւանդ այժմ, երբ խեղճ գաղթականը ժամանակ չունի սպասելու եւ պէտք է շտապէ շուտով ճանապարհ ընկնելու։ Իսկ կուլկիացին ուրիշ կերպ էր մտածել։

—Մանաւանդ այժմ, ասաց նա, երբ ծխականների առաջ նորից հարց է դրված երէցփոխի հաշիւների մասին։

—Ցամենայն դէպս, յայտնեցի ես, պէտք է զգոյշ լինել այդ տեսակ լուրերի վերաբերութեամբ։ Նրանք կարող են եւ սուտ լինել։ Արդեօք գաղթականը գրաւոր ապացոյց ունի՞։

—Վկաներ ունի, վրա բերեց կուլկիացին։

—Ես չեմ հաւատում, ասացի ես, որ այն բոլոր աղմուկներից յետոյ, ինչ տեղի ունեցաւ այդ երէցփոխի հաշիւների վերաբերութեամբ՝ նա թոյլ տար մի նոր թիւրիմացութիւն առաջ գալու։

—Դուք լաւատես էք, ասաց կուլկիացին։

—Ուզում եմ լինել լաւատես, ասացի ես։ Արդեօք կաջողվի։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

13 սեպտեմբերի

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՈՐՕԴ։ Մազուտը փոխադրելու վերաբերեալ յանձնաժողովի լիազօրների հետ խորհրդակցութեան ժամանակ, շոգենաւատէրերը ապացուցանում էին, որ նաւթ չէ կաթում փայտեայ թիավոր նաւերից, խոստանալով փաստային ապացոյցներ ներկայացնել։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Սեպտեմբերի 2-ին գեղարուեստը խրախուսող ընկերութեան մէջ բացվում է Սէմիրադսկու պատկերների ցուցահանդէսը։ Հանգուցեալի ընտանիքը ուղարկել է շատ պատկերներ, էսկիզներ եւ էտիւդներ։

ԿԱԼՈՒԳԱ։ Բացված է գիւղատնտեսական ընկերութեան ցուցահանդէսը։

ԽԱՐԿՕՎ։ Խարկօվի եւ Պօլտավայի նահանգներում գարնանը տեղի ունեցած անկարգութիւնների գործի մէջ, որ քննում է Խարկօվի դատաստանական պալատը, մեղադրում է պրօկուրորը եւ նրա օգնականներ Լուգգին եւ Իւշնէվսկի. պաշտպանում են Խարկօվի երդուեալ հաւատարմատարները, Մօսկվայի՝ Մուրավիէվ եւ Տէսլէնկօ եւ Պետերբուրգի՝ Միրօնօվ։

ԿԷՆԻԳՍԲԷՐԳ։ Մի քանի լրագիրների տեղեկութիւնների համեմատ, Վիշտինէնում տեղի ունեցած աղէտի եւ հրդեհի տարեդարձին տեղական եկեղեցիներում եւ սինագօգայում գոհացողական մաղթանք կատարվեց Վիլհէլմ կայսրի արեւշատութեան համար, որ նուիրել էր 10,000 մարկ։ Կայսրին շնորհակալութեան հեռագիր ուղարկվեց։ Կայսրը հրամայեց շնորհակալութիւն յայտնել։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ալլահաբադից, սեպտեմբերի 12-ից «Times» լրագրի ստացած տեղեկութիւնների համեմատ, «Pioner Mail» լրագրի Կաչգարի թղթակիցը հաղորդում է, որ Կաչգարում սեպտեմբերի 9-ին սպանվել են միայն 12 մարդիկ։ Սակայն աւերված են նահանգի հիւսիսային մասի շատ գիւղեր։ Ընդամենը սպանվել են 1000 մարդ։

Գործակալութեան ծանօթութիւն։ Տաշկէնտի մեր թղթակցի երեկվայ հաղորդած տեղեկութիւնների համեմատ, երկրաշարժը օգոստոսի 9-ին էր։ Հարցապնդում է արված։

ՏԵԱՆՑԻՆ։ Ռուսաստանը այսօր պաշտօնապէս յանձնում է Չինաստանին Շանհայգուանը եւ Նիւչուանեան ճանապարհը։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բ. Դուռը պահանջում է հայոց պատրիարքից հերքել լրագրական այն տեղեկութիւնը, որ 1896 թւի անկարգութիւններից յետոյ հայկական շատ եկեղեցիներ մզկիթների

են փոխարկվել։ Պատրիարքը մերժում է այդ հ'րքում տալը։ Ուսադակախմբերի անկարգութիւնները սաստկացել են։ Ասում են, որ նոբերս Մօնաստիրի վիլայէթում կանչված են 15 բատալիօն րէդիֆներ՝ անկարգութիւններին վերջ տալու համար։ Թիւրքերը հաղորդում են, որ բօլգարական մեծ ուսադակախումբը ընդհարումն է ունեցել Թիւրքաց զօրքերի հետ, եւ երկու կողմերն եւս կորուստներ են ունեցել։

ՄԱՐՍԷԼ։ Բօէրական մի քանի պարագլուխներ, որոնց Թւում եւ պետական-քարտուղար Րէյցի որդին, գնացին Մադագասկար՝ բանակցելու բօէրների գաղթականութեան համար գիւղերի մասին։

14 սեպտեմբերի

ՍՕՖԻԱ։ Սօֆիայից լրացուցիչ տեղեկութիւն է ստացված, որ Մեծ Իշխան Նիկօլայ Նիկօլայեվիչի գալուստը ողջունված է Թնդանօթաձգութեան 101 հարուածով։ Բօլգարական իշխանը «Նադեժդա» շոգենաւով դուրս եկաւ դիմաւորելու եւ ողջունելու բարձր հիւրին՝ «Գէօրգիյ Պօբեդօնօսեց» նաւի վրա։ Երբ Ֆէրդինանդ իշխանը յետ դարձաւ դէպի իր նաւը՝ Մեծ Իշխանը գնաց նրան այցելութեան։ Ծովափի վրա Մեծ Իշխանին դիմաւորեցին Րանեվ, Վարնայի միտրօպօլիտը, հոգեւորականութիւնը եւ պաշտօնական անձեր։ Հետեւակ զօրքի մի գունդ, երաժշտութեամբ, զինուորական պատիւներ տուեց եւ հանդիսապէս անցաւ Մեծ Իշխանի առաջով։ Ժամը 6-ին եւ 15 րօպէին Մեծ Իշխանը Ֆէրդինանդ իշխանի եւ սվիտաների հետ ուղեւորվեցին երկաթուղով դէպի Տիրնօվօ։—«Ս. Պետերբուրգ» շոգենաւը ռուս հիւրերի հետ սեպտեմբերի 13-ի առաւօտը ժամանեց Բուրգաս։ Այստեղ հիւրերին ողջունեցին՝ գեներալ Բալաբանօվ բօլգարական իշխանի անունից, եւ Սաֆարօվիչ ու Րադեվ մինիստրները, կառավարութեան անունից, եւ ժողովուրդը մեծ ոգեւորութեան ցոյցեր արաւ։ Այնուհետեւ հիւրերը երկաթուղով գնացին դէպի Ստարա—Զագօրա, իսկ այնտեղից Շիպկա։

ՆՈՎՕՉԵՐԿԱՍԿ։ Վերջին օրերի սառնամանիքը վնասեց ցած տեղերի խաղողին, որ զգալի կորուստներ պատճառեց այգետէրերին։

ԲԱԳՈՒ։ Պարսից Շահը, Թեթեւ տկարութիւնից ազաքինվելով, սեպտեմբերի 13-ին, ցերեկվայ 3 ժամին, ճանապարհ ընկաւ դէպի Պարսկաստան ցամաքով Հաջի-կաբուլ—Սալեան Լենքորան—Աստարա ճանապարհով։ Կայարանը ուղեւորվելիս, Շահը այցելեց Ս. Նունէի իգական ուսումնարանը եւ ռուս-Թաթարական իգական դպրոցը՝ Կայսրուհի Ալեքսանդրա Ֆէօդօրովնայի անունով։ Ամբողջ ճանապարհը մինչեւ կայարանը լցված էր ժողովրդի մեծ բազմութեամբ։ Ընդունելով պատուաւոր պահակը՝ Շահը սիրալիր կերպով հրաժեշտ տուեց ճանապարհ գնողներին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԻՇԽ. Մ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՈՒՄ

ընդունվում են աշակերտուհիներ 10 տարեկան հասակից։ Պայմանների մասին կարելի է տեղեկանալ արհեստանոցի կառավարչուհու տ. Մ. Ալվազեանի մօտ։ (Բարեատինսկայա № 10)։ Ընդունվում են նաեւ պատուէրներ ամեն տեսակից։ (ե. հ. կ.) 3—3

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
ՕՐ. Ս. ՃԵՐՄԱՔՉԵԱՆ

Վերադառնալով ամարանոցից՝ շարունակում է հիւանդների ընդունելութիւնը։
Առաւօտեան ժամը 9—2
Երեկոյեան ժամը 5—7
(հ. կ.) 7—105

ՓՈՐՁՎԱԾ ԽՄԲԱՊԵՏ

Որը սովորել է թէ Էկմալեանի եւ թէ հանգուցեալ Կարա-Մուրզայի մօտ՝ (վերջինից ունի վկայական) ցանկանում է ծառայել նոյն պաշտօնով, քաղաքումս կամ գաւառներում։

Հասցէն՝ Тифлисъ. Пушкинскій пассажъ, № 20, Портному Оганезу Галашянъ. 2—3

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ

ցանկանում է հայ ընտանիքների փոքր երեխաների հետ պարապել

Нахичевань на/Доду, Первая Георгіевская № 17, для Л. Х. 3—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՏԸ հրաւիրում է բարձրագոյն տեխնիկական կրթութիւն ունեցող անձանց, որոնք կամենում են ստանալ Թիֆլիսի Միքայէլեան արհեստաւորաց ուսումնարանի դիրեկտորի պաշտօնը։ Ռոճիկը—2,000 րուբլի է, տրվում է նոյնպէս եւ բնակարան, եւ բացի դրանից նա կը տայ տեխնօլօգիայի եւ գծագրութեան դասեր։ Ցանկալի է, որ դիմող անձինք մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեն իրանց անցեալ գործունէութեան մասին։

Սրա հետ միասին կոմիտէտը յայտնում է, որ խնդիրքները պէտք է ուղարկել Քաղաքային Ուպրավային՝ ուսումնարանական կոմիտէտի անունով։ 1—1

ՄԻ ՀԻՆ ԴՊՐՈՑԱՒԱՐՏ

երիտասարդ փնտրում է պաշտօն՝ գանձապահի, կառավարչի կամ վերակացութեան։ Ունի ընտիր րեկօմենդացիաներ։

Հասցէն՝ Հաւլաբար, Իօրսկայեա փող. № 1. 1—6

ԵՂԲ. Գ. ԵՒ Մ.
ՓՐԻԴՕՆԵԱՆՑԻ ՏՆԿԱՐԱՆԻՑ
Սկրա կայար. Անդրէիկ. երկաթուղ.
Թամալաշեանց կաւփէ, Թիֆլիս, Սնգիեան-
կայար վ. № 11։ կառավարչին ուղղել
ձրիաբար։

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Կիրակի, սեպտեմբերի 15-ին

Հայոց դրամատիկական ընկերութեան խումբը սեզօնի բացման առիթով կը ներկայացնէ

I

ՊԱՏԻԻ

Կօմեդիա 4 գործող. հեղինակ. Զուդէրմանի, Թարգմ. Ա. Թարխանեանի։

II

ԳԻՇԵՐՎԱՆ ՍԱԲՐԸ ԽԵՐ Է

Վօդըվիլ 1 գործ. հեղ. Սունդուկեանի։

Մասնակցում են.—Տ.տ. Գուլազեան եւ Մելիքեան, պ.պ. Մամիկոնեան, Միրզոյեան եւ Տէր-Դաւթեան։

Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

Տեղերի գները՝ պարտէր—3 ր. 30 կօպէկից մինչեւ 1 րուբլի, լիտէր—12 ր., օթեակներ—բէնուար՝ 7 ր., բէլէտաժ 6 ր., բալկօն՝ I կարգ—1 ր., II կարգ—80 կօպէկ, գալերէեայ—35 կօպէկ եւ նրա օթեակը—4 ր.։

3—3 Րեժիսօր՝ Ց. Աբէլեանց

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

Փայտեայ կուբիկների վրա—1 ր. 50 կ., կարտօնի վրա—1 ր.

Ծախվում է Թիֆլիսի «Կենտրօնական» եւ «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցներում, իսկ Բագւում Ս. Ցարութիւնեանցի գրախանութում։

Հրատարակութեան պահեստը գտնվում է Թիֆլիսում, իշխանուհի Մ. Թումանեանի մօտ (Բարեատինսկայա, № 8)։ (չ. շ. կ.) 3—3

Զգուշացէ՛ք կեղծումներից

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԲՕՐՆՕ-ՏԻՄՕԼԵԱՆ ՍԱՊՈՆ

Գ. Ց. ԻՒՐԳԷՆՍ

Ոչնչացնում է պեպիները, սեւութիւնը, դեղին բծերը, պուզիկները եւ պտուկները եւ ներգործում է աւելորդ քրտնելու դէմ։ Խորհուրդ է տրվում ձեռք բերել, որպէս տուալէտային անուշահոտ սապօն, բարձր արժանաւորութեան։

ՈՍԿԻ ՄԷԴԱԼ 1893 թւի համար։

Կտորի գինը 50 կ., $^1/_2$ կտորի 30 կ.։

Ծախվում է բոլոր ամենալաւ դեղագործական մագազիններում եւ դեղատներում։

Գլխաւոր պահեստը ամբողջ Ռուսաստանի համար Գ. Ց. Իւրգէնսի մօտ Մօսկվայում։ Դէպօ, Թիֆլիսում, Ազմուրօվի մօտ, դեղագործական ապրանքների առեւտրի կովկասեան ընկերութեան մէջ, Ծուբինօվի եւ Գրիմշլակի, պ.պ. Գօպօմների եւ Արիստակօվի մօտ։ (1, 15) 10—24

ОБЪЯВЛЕНІЕ

Управленіе Закавказскихъ желѣзныхъ дорогъ проситъ лицъ, уплачивающихъ агентамъ дорогъ какіе либо дополнительные сборы, обязательно требовать отъ агентовъ, взыскивающихъ сборы, выдачи установленныхъ квитанцій въ удостовѣреніе уплаты денегъ, такъ какъ неполученіе такихъ квитанцій можетъ повлечь къ недоразумѣніямъ и требованію вторичной уплаты. 1—5

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը

յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի. 1) որ ներկայ տարվայ սեպտեմբերի 1-ից բացվեցին Եա. Ս. Արխօլօմօվի անուան Թոշակի երկու վականսիաներ, որոնցից մէկը Թիֆլիսի 1-ին իգական գիմնազիայում—հայուհու համար եւ երկրորդը 1-ին արական գիմնազիայում վրացու համար (100-ական րուբլի իւրաքանչիւրը)։

Համաձայն Եա. Ս. Արխօլօմօվի անուան Թոշակների վերաբերեալ կանօնադրութեան, Թոշակները պէտք է տրվեն Թիֆլիսի բնակիչների չքաւորագոյն երեխաներին։ Խնդիրքները տրվում են Վարչութեան 2 բաժանմունքը մէտրիքական վկայականի պատճէնի եւ մասնացոյց արված միջնակարգ դպրոցների վկայականի հետ։

Եւ 2) Քաղաքի ներկայ տարվայ նախահաշւով կայ 200 ր. չափ ազատ կրեդիտ՝ Թիֆլիսի րէալական դպրոցի ուսման ընթացքն աւարտված եւ արդէն բարձրագոյն դպրոց մտած աշակերտի նպաստ տալու համար։ Այդ նպաստն ստանալու խնդիրքներին, որոնք տրվում են նոյնպէս Վարչութեան 2-դ բաժանմունքը, պէտք է կցվեն ա) մէտրիքական վկայականի պատճէնը, բ) րէալական դպրոցի դիրեկտորի վկայութիւնը ուսման ընթացքն աւարտելու մասին եւ գ) բարձրագոյն դպրոցի իշխանութեան վկայութիւնը, որ խնդրատուն բարձրագոյն դպրոցումն է գտնվում։

Արխօլօմեան Թոշակի համար խնդիրքներ տալու ժամանակամիջոցը մինչեւ սեպտեմբերի 21-ն է, իսկ րէալական դպրոցն աւարտող եւ արդէն բարձրագոյն դպրոցը մտած աշակերտներին նպաստ տալու ժամանակամիջոցը մինչեւ ներկայ տարվայ հոկտեմբերի 1-ը։ Առանց ներկայ յայտարարութեան մէջ պահանջվող դօկումենտների խնդիրքները չեն քննվի։
(14, 16, 17) 1—3

Ֆրանսիական Ծովենաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ»—«MESSAGERIES MARITIMES».

Սեպտեմբերի 23-ին (6-ին հոկտեմբերի ըստ ն. տ.) մեկնելու է Բաթումից, առաւօտեան ժամը 11-ին, «Ortégal» շոգենաւը, հանդիպելով՝ Նովօրօսսիյսկ, Կ. Պոլիս, Դարդանէլ, Զմիւռնիա, Պիրէյ, Մարսէլ, Հավր եւ Լօնդօն։

Ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակները մինչեւ Պարիզ, նոյնպէս եւ մինչեւ Շանգհայ (Չինաստանում), Վլադիվօստօկ գնացողների համար, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում պակասեցրած գներով։

Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին՝ հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել Ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Ցակօբեանին, Նախկին Արծրունու գալէրէյում, № 127 գրասենեակը. հեռախօս № 608։ Գրասենեակը բաց է 9—1 ժամը ցերեկվայ եւ 5—7-ը երեկոյեան, բացի կիրակի օրերից։ 1—1

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը

հրաւիրում է այնպիսի անձանց, որոնք կամենում են տալ իրանց կալուածքը, որպէս ձմերային արօտ քաղաքի անասունների նախիրի համար, որ բաղկացած կը լինի ոչ պակաս քան 600 գլուխ տաւարից, սկսած հոկտեմբերի 1-ից մինչեւ մարտի 1-ը։

Կապալով տրվող կալուածքը պէտք է գտնվի Թիֆլիսից ոչ հեռու տեղում։ Կալուածքը վերցնվում է նրա համար, որ քաղաքային տաւարը արածէ այնտեղ, այս պատճառով պէտք է կալուածքը ոչ պակաս քան 500 դեսիատին տարածութիւն ունեցող արօտատեղեր եւ նրա մէջ պէտք է պատրաստի խոտ լինի ոչ պակաս 30,000 փութից։ Կալուածքը մի եւ նոյն ժամանակ պէտք է ունենայ առատ ջուր, ոչ հեռու տաւարի պահելու տեղից։ Կապալի ժամանակամիջոցը պէտք է լինի երեք տարուց ոչ պակաս եւ Քաղաքային Վարչութիւնը պէտք է իրաւունք ունենայ վերանորոգելու կապալը նոյն պայմաններով։ Արօտի վճարը կը տրվի դեսեատինի հաշւով, իսկ խոտինը փութի հաշւով։ Այն դէպքում, եթէ քաղաքը ցանկութիւն յայտնէ գոմեր շինել կալուածքում անասունների համար, կալուածատէրը պէտք է մասնակցէ ծախքերին որոշ չափով, բայց ոչ պակաս 600—700 րուբլուց, այն պայմանով սակայն, որ գոմերը, կապալի ժամանակամիջոցը լրանալուց յետոյ, մնան յօգուտ կալուածատիրոջ։

Յայտարարութիւնները պէտք է ուղարկվեն կամ պօստով եւ կամ անձամբ յանձնվեն Թիֆլիսի Քաղաքային Ուպրավային ոչ ուշ քան սեպտեմբերի 18-ը, մասնաճառութեան քաղաքային խանութները կառավարող մասնաժողովի նախագահի անունով։ 1—1

ԳՈՒՏՏԷՆԲԵՐԳ ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ

վաճառվում են հետեւեալ գրքերը

«Բաղդատական քերականութեան ծագումը եւ օգուտը», Դաւիթ-բէկի—50 կ.
«Դիօլինգերի նամակները եւ յայտարարութիւնները Վատիկանի հրովարտակների մասին»—50 կ.
«Ցարութիւն», վէպ, Տօլստօյի, Թարգմ. Տիգր. Յովհաննիսեանի—1 ր. 50 կ.
«Ֆրօմօն կրտսեր եւ Ռիսլէր աւագ», վէպ. Թարգմ. Տ. Յովհաննիսեանի—1 ր.
«Յիսուս Քրիստոսի կեանքը, Ֆարրարի, Թարգմ. Գ. ք. Տէր-Գաբրիէլեանի—2 ր. 50 կ.
Ազատութեան մասին, Ջօն-Ստիւարտ Միլլի—1 ր. 20 կ.
«Դպրոցասէր աշակերտներին մի քանի խրատներ, բժ. Շահնազարեանի—20 կ.
«Նոր փորձ», տետրակ առաջին, բժ. Շահնազարեանի—75 կ.
Հոգին եւ ուղեղը, Ալբէրտի, Թարգմ. Արշ. Մնացականեան—15 կ.
«Խորհրդածութիւններ Յիսուս-Քրիստոսի չարչարանքների եւ մահվան մասին—1 ր.
«Զարլզ Դարվին», Կ. Տիմիրեազեվի, Թարգմ. Տէր-Գասպարեանց—25 կ.
«Կանանց խնդրի առիթով», Տաճատ ք. Մարգարեանցի—10 կ.
«Մարդասիրութեան եւ աշխատանքի ազնիւ զինուորը, Ի. Վեսելօվսկու—60 կ.
«Երեւանի հայոց թեմական դպրոցը եւ հասարակութիւնը, բժ. Շահնազարեանի—1 ր.

Նոյն տեղը վաճառվում են ամեն տեսակ թէ ռուսերէն եւ թէ հայերէն դասագրքեր։

Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ». Г. Галустяну, Лорисъ-Меликовская ул. № 11. 3—3

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ
Լ Ա Բ Օ Ր Ա Տ Օ Ր Ի Ա
Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆԻ

ԴՕԿՏՕՐ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Քիմիական անալիզներ (որակական եւ քանակական) ամեն տեսակ նիւթերի՝ հանքեր, հանքային ջրեր, գիւղատնտեսական նիւթեր եւ այլն եւ այլն։
Տեխնիկական փորձեր եւ խորհուրդներ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказская Центральная Лабораторія Доктора химіи Г. Пастермаджіянъ, Вельяминовская ул., д. Лорисъ-Меликова, № 19. 4—26

Электропечатная Груз. Издат. Т—ва. В.-Ванкская ул.